

Merve Emre

Személyiségbrókerek

Merve Emre

Személyiségbrókerek

**A Myers–Briggs-típusindikátor
története és a személyiségtesztelés
születése**

A fordítás alapja:
Merve Emre: *The Personality Brokers: The Strange History
of Myers-Briggs and the Birth of Personality Testing.*
Published in the United States by Doubleday, a division
of Penguin Random House LLC, New York.

Copyright © Merve Emre, 2018

Fordította © Hegedűs Péter, 2019

Szerkesztette: Kugler Judit

Borító: Tabák Miklós

HVG Könyvek, Budapest, 2019
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Tanács Eszter
www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-823-8

Minden jog fenntartva.
Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni,
adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus,
fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Sörfőző Zsuzsa
Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató

Anyámnak

Tartalom

Bevezetés • Típusnyelv	9
------------------------	---

ELSŐ rész

1. fejezet • A kisgyermeknevelés kozmikus laboratóriuma	23
2. fejezet • A nők feladata	42
3. fejezet • Ismerkedjünk meg önmagunkkal!	56
4. fejezet • Meggyőző gesztusok szakadatlan sorozata	75
5. fejezet • Elszánt amatőrök	92

MÁSODIK rész

6. fejezet • Az ember tudománya	109
7. fejezet • A személyiség politikai jelenség	124
8. fejezet • Birkák és kosok	139
9. fejezet • A tökéletes kém	159
10. fejezet • A nép kapitalizmusa	177
11. fejezet • A tesztelés házibuli-megközelítése	195
12. fejezet • Az a borzalmas nőszemély	218

HARMADIK rész

13. fejezet • Élet és halál szinkronicitása	243
14. fejezet • Millió közül egy	261

Összefoglalás: Igazhívók	279
Köszönetnyilvánítás	287
Megjegyzés a forrásokhoz	289
Illusztrációk jegyzéke	291
Jegyzetek	293
Név- és tárgymutató	311

Bevezetés

Típusnyelv

A Myers–Briggs-típusindikátor, a legnépszerűbb személyiségleltár történetének feltárása enyhe üldözési mániát hozhat az emberre. Adatállományok tűnnek el. Hangfelvételek törlődnek. Figyelni kezdenek minket.

2015 őszén hét hónapos terhesen nekiláttam átfésülni az Educational Testing Service, ETS (Oktatásügyi Vizsgaszolgáltató) irattárát Princetonban, New Jersey államban. Az ETS elsősorban a Scholastic Aptitude Test (Felsőoktatási képességfelmérő vizsga, SAT) kiadójaként ismert, de ez a szervezet publikálta a Myers–Briggs-típusindikátort is, és igyekezett megállapítani a módszer tudományos érvényességét az 1960-as években. Néhány hónappal korábban írtam egy vitákat kavarázó cikket a Myers–Briggs eredetéről, és úgy tűnt, hogy a hírnevem megelőzött. Érkezésem hírére az irattár alkalmazottai eltüntették a dossziét, amely az ETS munkatársainak Isabel Briggs Myershez, a típusindikátor megalkotójához írott leveleit tartalmazta. Amikor betekintést kértem a levelekbe, az irattári dolgozók sutyorogtak egymással egy sort, majd rövid tanácskozást tartottak egy jogász-szal, végül az egyikük közölte, hogy nem láthatom őket, ugyanis „érzékeny adatokat” tartalmaznak. Még aznap az ETS egyik fiatal férfialkalmazottja, akit – mint utóbb megtudtam – azzal bíztak meg, hogy megfigyeljen levéltári tartózkodásom alatt, a következő bejegyzést tette a Twitteren: „Ma a munkahelyemen ráállítottak egy várandós hölgyre.” Levéltárosunk gyatra spionnak bizonyult, vagy legalábbis nem végezte szívvel-lélekkel a dolgát. A későbbiekben ugyanis megosztott egy hivatkozást az említett cikkemre, és az alábbi hízelgő bejegyzést írta alá: „Egy remek cikk a hölgy tollából, akinek ma délelőtt a sarkában kellett lennem.”

A személyiségtesztek világába tett utazásom során gyakran tapasztaltam hasonlót. A könyv megírásának időszakában egyre-másra szembe-sültem titkolózással, hazudozással és a bürokratikus huzavona legkülön-

félébb stratégiáival – köztük feltűnően kellemetlenekkel is. Mindez 2013 elején kezdődött – mihelyt hozzáfogtam Isabel Briggs Myersszel kapcsolatos kutatásaimhoz, akinek életéről és munkásságáról vajmi keveset tudtunk azon kívül, hogy 1897-ben született, 1980-ban hunyt el, és a kettő között valamikor az édesanyja, Katharine Cook Briggs segítségével kidolgozta típusindikátorát. Személyes iratait halála után a fia a Floridai Egyetemnek adományozta – az egyetem kocsival alig ötpercnnyire van a Center for Applications of Psychological Type (a Pszichológiai Típus Alkalmazásainak Kutatóközpontja, CAPT) nevű nonprofit kutatóintézettől, amelynek alapításában Isabel közvetlenül a halála előtt közreműködött, ám amely immár a típusindikátor szakmai titkainak őrzőjeként és megalkotója örökségének oltalmazójaként működik. Noha az iratok hivatalosan az egyetem tulajdonát képezik – így nyilvánosnak kellene lenniük –, mégis kizárólag a CAPT engedélyével lehetett hozzájuk férni. Engedélyért folyamodtam hát, bár az egyetemi könyvtáros, egy kedves úriember mentegetőzve biztosított róla, hogy sosem fogom megkapni. „A CAPT alkalmazottai nagyon komolyan veszik az Isabelről kialakult kép megóvását” – figyelmeztetett. A múltban tényleg minden igyekezetükkel akadályozták, hogy bárki is tüzetesebben megvizsgálja a típusindikátor megalkotójának életét. Ám hogy miért kellett Isabel imázsát így védelmezni, azt még nem értettem.

Miután kilenc hónapon át vártam, hogy elbírálják a kérvényem sorsát, a CAPT végül felkért, tegyek bizonysgot a Myers–Briggs iránti elkötelezettségemről, és vegyek részt egy „átképzési programon”, vagyis egy csaknem kétezer dollárt kóstáló, négynapos Myers-Briggs akkreditációs tanfolyamon, amelyet Manhattanben a keleti Ötvenkilencedik utcában, az Egyesült Zsidószövetség (United Jewish Federation) épületében rendeztek meg. A tanfolyamot egy ötvenes éveiben járó, magabiztos és divatosan öltözködő nő, Patricia tartotta, aki nyomban megígérte nekem és 25 társamnak – a legtöbben középiskolai és egyetemi pályaválasztási tanácsadók, valamint Fortune 500-as cégek felső vezetői voltak az Egyesült Államokból, az Egyesült Királyságból, a Dél-afrikai Köztársaságból és Kínából, de akadt köztük párválasztási tanácsadó, egy ügyintéző a Védelmi Minisztériumból, egy asztrológus és egy nyugalmazott lelkész is –, hogy megtanítt bennünket „a típusnyelv folyékony használatára”. Patricia pontosan így fogalmazott: azt sugallta, hogy hamarosan mindez gyerekjáték lesz a számunkra. „Ez csak a kezdet!” – mondta, amikor először sorjázunk be a terembe. „Gondoljanak rá úgy, mint egy anyanyelvi közegben tartott nyelvtanfolyamra!”

A fejtágítón megfigyelt emberek és végighallgatott instrukciók közül az a Patricia által sűrűn hangoztatott kijelentés volt a legmeglepőbb, miszerint csak az tanulhatja meg folyékonyan beszélni a típus nyelvét, aki szigorúan ügyel rá, milyen fogalmakat használ, amikor avatatlanoknak beszél a Myers–Briggs-típusindikátorról. Patricia szerint az első szabály az, hogy emlékezetünkbe kell vésnünk a típusindikátor történetét. Valamikor az 1940-es években, a II. világháború vége felé két asszony, anya és lánya, név szerint Katharine Cook Briggs és Isabel Briggs Myers megalkotott egy terjedelmes és szellemes kérdőívet, amely az általános emberi viselkedés alábbi négy vetülete mentén méri fel a személyiséget: extravenzió (extraversion, E) és introverzió (introversion, I); érzékelés (sensing, S) és intuíció (intuition, N); gondolkodás (thinking, T) és érzés (feeling, F); illetve megítélés (judging, J) és észlelés (perceiving, P). A kategóriák könnyedén érthetők és egyetemesen alkalmazhatók, magyarázta Patricia. „Ön inkább a külvilágra vagy a saját lelkvilágára összpontosít? Ezt hívják extravenzió-nak vagy introverzió-nak” – olvashattuk az első dián, amit levetített. Majd rákattintott a másodikra. „Szívesebben hagyatkozik az alapvető információkra, amelyeket megszerzett, vagy inkább értelmezi és többletjelentéssel gazdagítja az adatokat? Ez az érzékelés (S) vagy intuíció (N).” A harmadik dián ez állt: „Amikor döntést hoz, először a logikát és a következetességet vagy az emberi viszonyokat és az adott körülményeket veszi számításba? Ez a gondolkodás (T) vagy érzés (F).” És végül: „A külvilág felé már meghozott döntésekkel fordul, vagy szívesebben marad nyitott az új információkra és választási lehetőségekre? Ezt jelenti a megítélés (J) vagy észlelés (P).

Az ember személyiségét az határozza meg, hogy miként válaszol a kérdőív 93 tételére: a 16 lehetséges négybetűs kombináció egyike tárja fel valódi, vagy ahogyan Patricia előszeretettel mondogatta, a „kendőzetlen” énünket. Mint kifejtette, a kérdőív és a személyiségkategóriák (E/I, S/N, T/F, J/P) egyaránt Carl Gustav Jung, a 20. századi személyiségpszichológia egyik legmeghatározóbb alakjának az írásain alapulnak, aki 1921-ben jelentette meg *Lélektani típusok (Psychologische Typen)*¹ című művét. Jungot illetően elég volt, ha tudjuk a nevét. „Jung igen nagy becsben álló név – hangsúlyozta Patricia. – Ha nincsenek is tisztában vele, kicsoda, a nevét ismerniük kell, mert ez adja az indikátor hitelét.”

A típusnyelv használatának második szabálya az volt, hogy az ember soha, semmilyen körülmények között ne hivatkozzon „tesztként” a típusindikátorra. Hívjuk inkább „önbeszámolón alapuló eszköznek” vagy „indi-

kátornak” – győzködött bennünket Patricia. „Az emberek lépten-nyomon a »teszt« szót használják, holott ez valójában egy indikátor, vagyis jelző-eszköz, amely a saját személyiségünket tárja elénk a tesztkérdésekre adott válaszaink alapján.” Jóllehet, a kijelentés tautologikusnak hangzott, Patricia biztosított minket, hogy erről szó sincs. Az SAT-hez hasonló szabványosított tesztekkel eltérően, amelyek kitöltése során helyes és helytelen válaszok közül kell választani, a típusindikátor esetében rossz válaszok nem léteznek – csak egymással vetekedő preferenciák. *„Amikor a szórakozás kedvéért olvas, (a) élvezzi a különös vagy eredeti nyelvi fordulatokat, vagy (b) azt szereti, ha az író kereken kimondja, amire gondol?”* *„Ha Ön tanár lenne, szívesebben oktatna (a) gyakorlati vagy (b) elméleti tárgyakat?”* És míg a standardizált tesztekkel a minél magasabb pontszám a kívánatos, itt nem léteznek jobb vagy rosszabb típusok. Szemben az amerikai pszichológiai tesztelés régi, diszkriminatív hagyományával, amely a látszólag normális embereket igyekezett elkülöníteni a neurotikusoktól, pszichotikusoktól és szociopátáktól, az indikátor megalkotói a 16 típust „egyenlőnek teremtették”. Mind rendelkezik erősségekkel és gyengeségekkel, és mindnek megvan a maga külön helye a világban.

Az én szememben a típusnyelv használatának utolsó szabálya tűnt a legfontosabbnak és egyben a legnyugtalanítóbbnak: eszerint ugyanis a személyiségre valamiféle veleszületett jellemzőként kell tekintenünk, amely a világra jöttünkől fogva rögzült és megváltoztathatatlan, mint a kék szem vagy a balkezesség. „Meg kell barátkozniuk a gondolattal, hogy a személyiségtípus sosem változik!” – adta ki az ukázt Patricia, majd felszólított, hogy kántáljuk vele a jelszót: „A típus megváltoztathatatlan! A típus megváltoztathatatlan!” „Ezt kitörölhetetlenül bele fogom vésni az agyukba – ígérte. – Az indikátor elméleti háttere alátámasztja, hogy minden ember preferenciái születésétől leírhatók e négybetűs rövidítések valamelyikével. Ha bárkitől azt hallják, hogy »megváltozott a személyiségtípusom«, akkor tudniuk kell, hogy az illető téved.” Patricia csökönyös ragaszkodását az egyetlen és változhatatlan énhez – amelynek titokzatos sokszínűsége négy egyszerű betűben jegecesedik ki – képtelenül maradinak találtam a tömegkultúra nap mint nap ismételt ígéretéhez képest, miszerint az egészséges étrend, a sport, az utazás, a megfelelő terápia és a meditáció segítségével énünk átalakítható. Ugyanakkor ellenállhatatlanul vonzott is a feltevés. Volt valami narcisztikus szépség, tündöklő ígért az elképzelésben, hogy ha elsajátítjuk a típusnyelvet, képessé válunk zűrös és bonyodalmas lényünk gesztusait

egyetlen összefüggő élettörténetbe sűríteni, és így nem csupán a jelenlegi énünket fedhetjük fel önmagunk és mások előtt, de azt is, milyenek voltunk világéletünkben. A típuselmélet az egyéni identitás ábrándjával kecsegtetett a maga legtisztább és legmagasabb rendű formájában. „Ki vagy te?” – szegezte nekünk a kérdést a típusindikátor. „Én egyértelmű ENTJ (extrovertált-intuitív-gondolkodó-megítélő) vagyok” – adta meg a feleletet Patricia. „Én ISFP (introvertált-érzékelő-érző-észlelő) vagyok” – suttogta válaszképp a mellettem ülő nő. Ugyan mely más nyelven fejezhetnénk ki magunkat ilyen világosan? Ki ne szeretne hinni a típusokban?

Ezzel ért véget a tanfolyam első napja. A hét hátralévő része mozgalmasan, konzultációkkal és tesztekkel, csoportgyakorlatokkal és játékokkal telt, majd egy buzdító hangvételű termékértékesítői szónoklattal zárult – ezt két vezető tartotta, akik aznap reggel repültek New Yorkba a kaliforniai Sunnyvale-ből, a Consulting Psychologists Press (CPP), a Myers–Briggs-típusindikátor akkori kiadója székhelyéről. Arra igyekeztek rábírni minket, hogy frissen akkreditált szakemberekként vásároljunk annyi Myers–Briggs-terméket, amennyit a pénztárcánk elbír, és vegyünk részt az összes kurzuson, amit be tudunk szorítani a programunkba. Majd egyfajta avatóünnepély keretében mindnyájunknak átnyújtottak egy zsebméretű oklevelet, valamint egy kitűzőt a „képesített MBTI-szakértő” dombornyomású felirattal.

Hétvégén a kapcsolattartóm a CAPT-nél tájékoztatott, hogy az akkreditációs tanfolyamon nyújtott teljesítményem alapján úgy határoztak, nem engedélyezik, hogy betekintsek Isabel iratgyűjteményébe. Amikor a döntés bővebb indoklására kértem, a férfi minden további érintkezéstől elzárkózott. Az elutasításra pontosan az a kérdés fogalmazódott meg bennem, ami elől a szervezet gyaníthatóan kitérni igyekezett: Ugyan mit rejtegethetnek?

• • •

Mint kiderült, elég sok mindent, ám a Myers–Briggs-típusindikátor legérdekfeszítőbb titkai korántsem olyan jellegűek, amelyeneket a személyiségtesztelés megbízhatóságában kételkedők várnak. Már jó ideje köztudott ténynek számított, hogy a típusindikátor tudományosan nem megalapozott, vagyis a háttereként szolgáló elméletet a klinikai pszichológiai gyakorlat nem támasztja alá, s hogy az indikátor egy olyan nyereséges multinacionális cég húzóterméke, amelyet érdekei a munkapszichológia és az önsegítés ködös határmezsgyéjéhez kötnek. Az sem újdonság, hogy a ti-

pologizáló gondolkodás bírálói súlyos vádakot fogalmaznak meg: azt állítják, hogy a személyiségfelmérés – Theodor W. Adorno társadalomfilozófus szavaival élve – „az individuum felszámolása”.² Adorno – és napjaink számos szkeptikusa – szerint a tipizálás igencsak álnok szemfényvesztés, hiszen elhitei az emberekkel, hogy kiforrott és különleges lények. De ehhez az emberi viselkedést bizonyos tulajdonságok statikus, előre meghatározott halmazává silányítja, azoknak a nagy hatalmú intézményeknek az érdekeit szolgálva, melyek a személyiségfelmérést a napi ügymenetük racionalizálására használják. A 20. század végére az ilyen intézmények sorába tartoztak egyes óriáscégek, mint a Standard Oil és a General Electric, amelyek a típusvizsgálatok eredménye alapján vették fel, bocsátották el és léptették elő alkalmazottaikat; elit egyetemek, mint a Swarthmore vagy a Bryn Mawr, amelyek a felvételi szűrés során, valamint egyházak, amelyek a lelkészeik avatásánál és állami szervek, amelyek a köztisztviselők kinevezésénél alkalmazták az eljárást. A típusban értelmében a hús-vér emberi lények felcímkézése az egyéniség eltörlésének módszerévé lépett elő, mert az embereket egy engesztelhetetlen társadalmi gépezet egymással felcserélhető, sőt gyakran eldobható alkatrészeiként kezeli. Röviden: a tipizálás a modern kor egyik legütőképesebb és egyben legjobban álcázott eszköze lett: báránybőrbe bújt farkas.

Mindez persze korántsem újdonság. Ami magyarázatra vár, hogy a fentiek tudatában miért használja továbbra is rengeteg ember – évi kétmillió, csaknem az összes Fortune 500-as vállalatnál, az Egyesült Államok felsőoktatási intézményeiben, a közösségi központokban, egyházakban és házastársi tanácsadásban, a hadseregben, a haditengerészetnél és a CIA-nél – a típusindikátort, mi több, védelmezi a sérthetlenségét a szívügyeinknek kijáró lázas buzgalommal. „Szentül hiszek a Myers–Briggsben” – hangzik el egyre másra a szólam az akkreditációs tanfolyamokon, mint amilyeneken magam is részt vettem. „Ez segített, hogy rátaláljak önmagamra.” „Az egész életemet megváltoztatta.” „Valósággal újjászülettem.” Újra meg újra megfigyelhettem, és ebben a könyvben próbálom megérteni, miért hiszünk sziklaszilárdan abban, hogy a típusindikátor képes megvilágítani, hogy kik vagyunk valójában – hogyan választunk munkát, miért szeretünk bizonyos embereket, és miért viselkedünk olyan sokféleképpen és gyakran ellentmondásosan. Ezt a hitet nem ingatja meg a tény, hogy a típuselmélet arcátlanul beskatulyázza az egyént, hogy besorozza a munkahely, az egyház, az állam, sőt a saját családja bürokratikus hierarchiájába. Ha le akarunk hatol-

ni a rejtély gyökeréhez, az emberi lét legalapvetőbb kérdéseire bukkanunk. Mi a személyiség? Honnan ered? Miért próbáljuk olyan elszántan kategorizálni? És persze a legfontosabb mind között: Ki vagyok én?

A személyiségpszichológia történetében persze nem csak Katharine Cook Briggs és lánya, Isabel Briggs Myers tették fel ezeket a kérdéseket, azonban az elsők között figyeltek fel arra, hogy milyen mohón szomjazták a tömegek az egyszerű, önmegerősítő válaszokat az önismeret problémájára. Két büszke feleség, anya és háziasszony mindennemű pszichológiai és pszichiátriai szakképzettség nélkül, akik hittek benne, hogy képesek kidolgozni az én nyelvezetét, amely mentes minden ítélettől és rosszindulattól, és nem olyan rideg és érzéketlen, mint amilyennek a klinikai szakemberek hozzáállását látták. Első alanyaik a legközelebbi hozzátartozóik lettek: a férjeik és a gyermekeik, első laboratóriumuk pedig a saját otthonuk. Noha típuselméletük fogalmainak java részét Carl Gustav Jungtól kölcsönözték, a hozzá fűződő viszonyuk mindvégig ambivalens maradt: olykor a kölcsönös csodálat adta meg az alaphangját, máskor viszont veszélyes, akár szexuális természetű megszállottság jellemezte. Minden akadály és csalódás ellenére szilárdan hitték, hogy az ügyük iránti csökönyös, már-már dühítő odaadásukkal képesek ellensúlyozni amatőrizmusukat – ebbéli hitük még akkor sem rendült meg, amikor rámentek a barátságaik, a házasságuk, sőt az elméjük épsége is. Magánéletük kibogozhatatlanul összefonódott a tálmányuk sorsával, olyannyira, hogy miközben a típusindikátor valóban közkinccsé vált, lassan elhomályosította kettejük alakját – ahogyan a legtöbben a „Frankenstein” nevet is a szörnyeteggel azonosítják megalkotója helyett.

Amint összeraktam Katharine és Isabel különös és magával ragadó életének elemeit, rájöttem, hogy történetük magában hordoz egy lehetséges választ a kérdésekre, miért is használjuk ilyen eltökélten a típusnyelvet. A típus a francia filozófus, Michel Foucault kifejezésével élve az önmagasság egy modern technikája: az önvallatás egy olyan rendszere, amely éppannyira irányul énünk felfedezésére, mint az önsegítésre. Ha megismerjük a típusunkat, gyakorolni, finomítani tudjuk, miként beszélünk és gondolkodunk önmagunkról, elindulhat egy saját magunk megértésére irányuló diskurzus, amelyben az „extrovertált” és „introvertált”, „gondolkodó” és „érző” kifejezések egy közös nyelvvé állnak össze, ami segít értelmeznünk és elfogadnunk önmagunkat – a valódi lényünket – és embertársainkat is. Ezért hódolattal eltelve használjuk idegenek közt és baráti körben, csalá-

don belül és a munkahelyünkön és persze az olyan akkreditációs tanfolyamokon, amelyet magam is végeztem New Yorkban. Mindenütt jelen van a tömegkultúrában: önségítő könyvekben és online tesztekben, regényekben és tévéműsorokban, párkereső oldalakon, ahol a felhasználók kikötik, hogy „romantikus ENFJ-k” vagy „józan gondolkodású INTP-k” jelentkezzenek hirdetésükre. Kényes egyensúlyt teremt a valóban úttörő egyéniség és annak kényelme között, hogy az egyént meghaladó társadalmi csoporthoz tartozunk. Egy olyan törzshöz, amelynek tagjai egyazon – a négybetűs rövidítések használatáról azonnal felismerhető – nyelvet használnak az önelemzéshez.

Az én megismerésének és fejlesztésének technikájaként a típusnyelv nem pusztán felszámolja az individuumot, de egyben fel is szabadítja. Az öntudatosság hatékony szókincsével felvértezve, a konvenciók és a tehetetlenség béklyóit lerázva, az egyén kezdi sorsának irányítójaként látni önmagát – a saját személyiségét. Ebben az értelemben a típuselmélet csupán a legújabb visszhangja az ősrégi bölcsességnek, amelyet először a delphoi Apollón-templom kövébe véstek ([gnóthi szeauton] – „ismerd meg önmagad”), majd Szent Ágoston a vallomásaiban („fordulj vissza tenmagadhoz; az ember bensejében lakik az igazság”³), Shakespeare a színműveiben („légy hű magadhoz”⁴), Hegel pedig bölcséleti fejtegetéseiben fogalmazott meg („Az öntudattal [...] az igazság otthonos birodalmába léptünk”). Mégis példátlan és elképesztő, milyen mélyen beszivárgott a típusindikátor a köztudatba. Kétmilliárd dolláros énipar lett belőle, amely 26 országban van jelen, és több mint két tucat nyelven bonyolódik az afrikaanstól a kantoniig. Akár melbourne-i lelkészek, akár tokiói gyári munkások, akár Buenos Aires-i pszichoanalitikusok körében találkozunk vele, létjogosultságát mindig ugyanazzal indokolják: az ember csakis alapos önismeret révén válhat önmaga irányítójává. Aki alaposan elsajátítja a típusnyelvet, az megtanulja, hogyan állíthatja ezt a tudást az önvizsgálat szolgálatába; ahhoz hasonlóan tekintünk önmagunkba, amiért egykor egyházi intézményekhez és tekintélyekhez fordultunk.

Az önismeret útján elsajátított önmagunk feletti uralom eszméje alapvetésnek számít a nyugati filozófiában az ókori görögöktől egészen Foucaultig, és Katharine és Isabel élettörténete mindennél jobban példázza: két nő, aki kitalálta magát, és azért küzdött, hogy céltudatos, kreatív és önmaga által irányított életet élhessen a 20. század zűrzavarában. Korántsem véletlen körülmény, hogy egyszerre voltak feleségek, anyák és küszködő művészek

– akárcsak számos büszke „típusmegfigyelő”, akikkel e könyv megírása során találkoztam. A férfiak, különösen Katharine és Isabel idejében, jókora előnnyel indultak az önmegismerés útján: nyitva álltak előttük az egyetemek és a munkahelyek, nem nehezedett rájuk a házimunka és a gyermekgondozás terhe, általában véve a társadalom és a politika elnézőbben bánt velük. A nők, akik gyakran kénytelenek voltak mások szükségleteit a sajátjaik elébe helyezni, csak lopva vagy nehéz akadályokat leküzdve térképezhették fel tulajdon énjüket és vágyaikat. Katharine-t, aki a 20. század első felében alkotott, a típuselmélet misztikus ereje vonzotta: hogy bepillantást nyerhetett általa a maga és a gyermekei lelkébe, közelebb kerülvén ezáltal Istenhez és a férfihoz, akit Isten e világi megtestesítőjeként fogadott el: Carl Gustav Jung-hoz. Isabelt, a regényírót, aki a II. világháború után vállalta fel édesanyja küldetését, a típuselmélet modernizáló lehetőségei érdekelték: úgy tűnt, tökéletesen racionális, mégis inspiráló rendszert kínál az emberek irányítására a társadalom legkülönbözőbb területein, a saját szerény, négyfős háztartásától az Egyesült Államok teljes munkaerőpiacáig. A misztikus és a modern, a spirituális és a világi egymáshoz közelítése a típustan története során mindvégig Jung „tökéletes embertípusának”⁵ csalóka képét festi meg: egy olyan emberét, akinek önmagáról való tudása közvetlenül szolgálja a társadalom és intézményei céljait.

A tökéletes embertípus kutatásában a személyiségfelmérés története a maga elképesztő, kiszámíthatatlan és felkavaró fordulataival túlmutat Katharine-en és Isabelen. A terület leghíresebb 20. századi elméleti és gyakorlati szakemberei bukkannak fel benne: Henry Murray, a Harvard Pszichológiai Klinikájának (Harvard Psychological Clinic) igazgatója; Edward Northup Hay, az Egyesült Államok egyik első személyiség-tanácsadója; Donald MacKinnon katonai pszichológus és az Institute of Personality Assessment and Research, IPAR (Személyiségfelmérő és -kutató Intézet) alapítója; valamint Henry Chauncey, az Educational Testing Service alapítója és első igazgatója. Hatást gyakorolt a pszichológiatörténet más feledésbe merült nőalakjainak életére is, akik szintén kiváló lehetőségnek tekintették a személyiségtesztelést, hogy hatalommal ruházzák fel az egyént. Egyben megszilárdította a kapitalizmus egy igen sajátos kultúráját: pszichológiai értelemben gyarmati sorba döntötte a kenyérkeresőket, arra buzdítva őket, hogy dolgozzanak többet és keményebben, avagy ahogyan Isabel előszeretettel mondogatta, „munkálkodjanak a számukra értékes dolgokért”. És persze egy sor hamis és veszedelmes eszmét népszerűsített a faji, nemi és

osztálykülönbségekkel, illetve a társadalom tökéletesíthetőségével kapcsolatban, amelyek szörnyű előítéletek és diszkrimináció forrásai voltak és maradtak mindmáig.

Ahogyan a típusindikátor a II. világháború idején elindult, hogy átszelje Amerikát a keleti parti tárgyalótermektől a nyugati parti kommunáig, úgy követi ez a könyv a típuselmélet útját, amely Katharine és Isabel otthonából indulva eljutott a modern intézményekig: ma ott van a hadseregben, a részvénytársaságokban, az egyetemeken és a kórházakban. A típuselmélet ezekben az intézményekben talált közönségre, mielőtt az 1980-as és 1990-es években berobbant volna a köztudatba, amikor is az „MBTI” betűszóval jelölt – a gyökereitől, vagyis Katharine és Isabel szellemi termékétől immár teljesen elkülönült – módszer körül vakbuzgó, szektaszerű követőtábor kezdett alakulni. Ez a könyv több pusztá életrajznál vagy filozófiai oknyomozásnál – azt is elmeséli, milyen bevezetővel szolgál két figyelemre méltó, de ismeretlen nő élete a típusindikátor tömegkultúrába való betöréséhez. Kizárólag akkor láthatjuk át, miért és milyen formákban maradhatott fenn a személyiségfelmérés mind a mai napig, ha összekapcsoljuk a típuselmélet magánéleti és nyilvános történetét.

• • •

Beismerem, hogy e könyv megírása során többször is úgy terveztem, a feminizmus diadalának történetét vetem papírra. Egy időben pedig, közvetlenül a fiam születése után, az alaphozzáállásom, az elvi alapokon álló szkepticismus, amellyel a típuselmélet és hívei iránt viszonyultam, kezdett elfogadóbbá válni. Ezt először abból vettem észre, hogy kezdtem rokonszenvezni történetem főszereplőivel, Katharine-nel és Isabellel. Elvégre mindkettő feleség és anya volt, akik igyekeztek a napi házimunka nyűgjét a kreatív önmegvalósítás lehetőségeivé alakítani – otthonukat egy pszichiátriai rendelőhöz vagy tudományos laboratóriumhoz hasonlatos intézménnyé tenni, ahol a munkájukat komolyan veszik. Akkor nagyon is megértettem e késztetést. És még ma is értem. Ott voltak azután mindazok az emberek – túlnyomórészt nők, de néhány férfi is akadt köztük –, akik kétkedés nélkül állították, hogy a típuselmélet megmentette az életüket. Kiszabadította őket zsákutcának tűnő állásukból vagy boldogtalan házasságukból. Segített megbékülniük a szüleikkel vagy gyermekeikkel. Bátorrágot adott, hogy elfogadják önmagukat és vágyaikat, vagyis mindazt, amit az új lehetőségekkel terhes jövődőtől áhítottak. Csaknem mind belátta,

hogy ez a felszabadulásérzés egyszerű tömegtermék, ám ettől cseppet sem élték meg kevésbé őszintén és intenzíven. Igazságot akartam hát szolgáltatni ezeknek a személyes transzcendentális élményeknek, még akkor is, ha nehezemre esett elkülöníteni a típustan kétes és gyakorta kizsákmányoló társadalomtörténetétől, amelyet időközben feltártam. Szerettem volna a kérdés minden oldalát kritikusan, ám méltányosan, és ami a legfőbb, tárgyilagosan megvilágítani. Ódzkodtam az elfogultságtól.

Ám az idő múltával a vágyam, hogy igazságot szolgáltatassak kutatásaim alanyainak, valamiféle bensőségebb és egyben sürgetőbb érzéssé alakult. Elnéztem, ahogyan a kisfiam cseperedik. Hallgattam, ahogyan göcög, nevetgél és kacag. Figyeltem, ahogyan játszik. És láttam, amint kezdi kifejezésre juttatni, hogy bizonyos dolgokra – egy játékra, könyvre vagy a ház valamely helyiségére – jobban vágyik másoknál. Elnéztem, ahogy vágyai követeléseké izmosodnak, majd a követelések preferenciákká erősödnek és szilárdulnak. Egyszerűen végigkövettem, ahogy a fiam személyisége kifejlődött. Vagy egyszerűen csak előbukkant? Nem tudtam, van-e különbség. Mindenesetre miközben figyeltem, egyszer csak ráészméltem, hogy ugyanazok a szavak zakatolnak a fejemben, amelyekről e könyv vége felé járva megfogadtam, hogy sosem alkalmazom őket senkire – azok a szavak, amelyek pszichológiai történeti alanyaimat is megragadták csaknem száz esztendővel ezelőtt, hogy azután soha ne szabadulhassanak tőlük. „Micsoda extrovertált” – bukkott ki a számon egy nap csak úgy, senkinek sem címezve, és eszem ágában sem volt megróni magam, vagy visszaszívni a kijelentést. Annak ellenére, hogy magam sem hittem, amit mondok – legalábbis nem teljesen.

Amikor beszámoltam a férjemnek botlásomról, ő rámutatott, hogy már kutatásaim kezdetén magam is elkövettem ugyanazt a szarvashibát, amit Katharine és Isabel tipológiai rendszerének felrőttem: nevezetesen feltételeztem, hogy aki valaha találkozott az indikátorral, az szükségképpen vagy szkeptikus, vagy vakbuzgó hívő lett, és a kettő közt nincs átjárás. Ám az emberek jóval sokrétűbbek, mint vélelmeztem. Hiszen akadnak időszakok, amikor összezavarodva és irányt tévesztve a típusnyelvet kezdjük használni, hogy meggyőződjünk az önmagunkról és a szeretteinkről alkotott képünk helyességéről, máskor pedig elszántan védelmezzük egyéniségünket a típuselmélet skatulyáitól, és azokat a sajátos és lényünk legmélyéből fakadó tulajdonságainkat hangsúlyozzuk, amelyek páratlanul egyedivé tesznek bennünket. Ezt a könyvet életem egy fordulópontján kezdtem írni, és egy újabb gyökeres változás küszöbén fejeztem be – második fiam immár

bármely napon a világra jöhet –, és akadtak olyan pillanatok, amikor minden előítéletem dacára azon kaptam magam, hogy olyan hinni akarással ismételtetem a könyvem főszereplői által meghonosított kifejezéseket, amilyenre sosem tartottam magam képesnek. Ez a könyv tehát egyaránt szól a szkeptikusoknak, az igazhívőknek, és mindenkinek e két kategória között. Magyarán szólva művemet a mindenkori olvasónak szántam, akit nem lehet, és nem is szabad típusokba sorolni.